

Flygtningenævnets baggrundsmateriale

Bilagsnr.:	763
Land:	Afghanistan
Kilde:	Landinfo
Titel:	Temanotat. Afghanistan: Netværk
Udgivet:	28. august 2017
Optaget på baggrundsmaterialet:	21. september 2017

Temanotat

Afghanistan: Nettverk

© Landinfo 2017

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Landinfo er enhver eksemplarfremstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov.

Alle henvendelser om Landinfos rapporter kan rettes til:

Landinfo
Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon

Storgata 33 A

Postboks 8108 Dep

N-0032 Oslo

Tel: 23 30 94 70

E-post: landinfo@landinfo.no

www.landinfo.no

Om Landinfos temanotater

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon (Landinfo) innhenter og analyserer informasjon om samfunnsforhold og menneskerettigheter i land som Utlendingsdirektoratet (UDI), Utlendingsnemnda (UNE) og Justis- og beredskapsdepartementet har behov for kunnskap om.

Landinfos temanotater er basert på opplysninger fra nøye utvalgte kilder. Opplysningene er behandlet i henhold til [anerkjente kvalitetskriterier for landinformasjon](#) og [Landinfos retningslinjer for kilde- og informasjonsanalyse](#).

Temanotatene bygger på både skriftlig og muntlig kildemateriale. En del av informasjonen som formidles, er innhentet gjennom samtaler med kilder på informasjonsinnhentingsreiser. Landinfo tilstreber bredde i kildetilfanget, og så langt mulig er det innhentet informasjon fra kilder som arbeider uavhengig av hverandre. Alt benyttet kildemateriale er fortløpende referert i temanotatene. Hensyn til enkelte kilders ønske om anonymitet er ivarettatt.

Notatene gir ikke et uttømmende bilde av temaene som undersøkes, men belyser problemstillinger som er relevante for UDIs og UNEs behandling av utlendingssaker.

Landinfo er en faglig uavhengig enhet, og informasjonen som presenteres, kan ikke tas til inntekt for et bestemt syn på hva praksis bør være i utlendingsforvaltningens behandling av søknader. Landinfos temanotater gir heller ikke uttrykk for norske myndigheters syn på de forhold og land som omtales.

About Landinfo's reports

The Norwegian Country of Origin Information Centre, Landinfo, is an independent body within the Norwegian Immigration Authorities. Landinfo provides country of origin information (COI) to the Norwegian Directorate of Immigration (Utlendingsdirektoratet – UDI), the Immigration Appeals Board (Utlendingsnemnda – UNE) and the Norwegian Ministry of Justice and Public Security.

Reports produced by Landinfo are based on information from carefully selected sources. The information is collected and analysed in accordance with [common methodology for processing COI](#) and [Landinfo's internal guidelines on source and information analysis](#).

To ensure balanced reports, efforts are made to obtain information from a wide range of sources. Many of our reports draw on findings and interviews conducted on fact-finding missions. All sources used are referenced. Sources hesitant to provide information to be cited in a public report have retained anonymity.

The reports do not provide exhaustive overviews of topics or themes, but cover aspects relevant for the processing of asylum and residency cases.

Country of Origin Information presented in Landinfo's reports does not contain policy recommendations nor does it reflect official Norwegian views.

SUMMARY

The Afghan state is weak and Afghans cannot count on assistance and support from public authorities, including when it comes to resettlement. It is the networks, and not the state, which are essential for the security, protection and care of Afghans.

The extended family is the core pillar of Afghan society and constitutes the primary security network for the population. In addition, there are a number of different networks based on tribe, clan, ethnicity, religion, and communities, as well as «professional» networks, political networks, etc. Various networks have different functions and significance.

Afghans are good network builders. Some networks, including the family and clan-based networks, are constant and absolute. Other networks are built and developed; they are dynamic and change character as a result of altered living conditions, migration and internal resettlement.

SAMMENDRAG

Den afghanske staten er svak, og afghanere kan ikke påregne bistand og støtte fra offentlige myndigheter, heller ikke ved reetablering. Det er nettverkene, og ikke staten, som er avgjørende for afghaneres sikkerhet, beskyttelse og forsørgelse.

Storfamilien er det bærende elementet i det afghanske samfunnet og utgjør det primære sikkerhetsnett for befolkningen. I tillegg finnes en rekke ulike nettverk basert på stamme, klan, etnisitet, religion, og lokalsamfunn, samt «profesjonelle» nettverk, politiske nettverk etc. Ulike nettverk har ulik funksjon og betydning.

Afghanere er gode nettverksbyggere. Noen nettverk, blant annet de familie- og klanbaserte nettverkene, er konstante og absolutte. Andre nettverk bygges og utvikles; de er dynamiske og forandrer karakter som følge av endrede livsbetingelser, migrasjon eller flytting internt i landet.

INNHold

1. Innledning	6
2. Nettverk	6
2.1 Storfamilien	8
2.1.1 Storfamiliens forpliktelse til å yte bistand	9
2.1.2 Forpliktelser overfor mors familie	9
2.2 Stammer og klaner	10
2.3 Etniske og religiøse nettverk	11
2.4 Andre nettverk	12
3. Migrasjon og urbanisering	12
3.1 Enslige mindreårige	14
4. Kontakt med nettverk ved migrasjon	15
4.1 Hvordan opprettholde kontakt med nettverk?	17
4.1.1 Hvordan finne familiemedlemmer?	18
5. Mulighet for å etablere seg i urbane sentre uten nettverk	18
5.1 Tilgang til arbeidsmarkedet	19
5.2 Tilgang til husvære	19
5.3 Mulighet til å bistå fra annet sted	20
6. Referanser	22

1. INNLEDNING

Dette notatet beskriver ulike nettverk i Afghanistan og betydningen av nettverkene ved reetablering – det være seg reetablering ved retur fra utlandet eller i forbindelse med forflytning internt i landet. Etter 2001 har mer enn seks millioner afghanere returnert til hjemlandet, primært fra nærområdene Iran og Pakistan. Majoriteten av de returnerte har etablert seg i urbane områder, primært i de store byene, og ikke på sitt opprinnelige hjemsted. Fortsatt oppholder svært mange afghanere seg utenfor landets grenser, og en del av disse returnerer til hjemlandet – frivillig eller med tvang. Hvilke nettverk afghanere normalt har, og hvilken hjelp og støtte afghanere kan påregne fra sine nettverk, omtales i notatet.

Notatet er i hovedsak basert på åpne, offentlig tilgjengelige kilder, i tillegg til informasjon som Landinfo har innhentet i forbindelse med flere besøk i Afghanistan, senest i april/mai 2017. I utvelgelsen av skriftlige kilder er det sett hen til kildenes kjennskap og tilknytning til Afghanistan. Tematikken som skal belyses dreier seg om grunnleggende samfunnsforhold, og derfor er det viktig at kildene er godt forankret i den afghanske kulturen.

De muntlige kildene som Landinfo og den svenske landkunnskapsenheten Lifos møtte i april/mai 2017 er alle afghanere bosatt i Afghanistan. Det dreier seg om lokalt ansatte i internasjonale organisasjoner og vestlige ambassader, men også representanter for en lokal forskningsinstitusjon og en lokal tenketank. Kildene kan karakteriseres som primærkilder, og eksemplifiserte informasjonen de gav med egne erfaringer. Det kan medføre at framstillingen her preges av deres subjektive erfaringsmateriale og synspunkter, og ikke gjenspeiler situasjonen for de brede lag av befolkningen. En annen mulig feilkilde er at utvalget av muntlige kilder ikke representerer alle etniske grupper, og pashtunere er overrepresentert blant informantene. Kvinner er underrepresentert. Selv om informantene bor i byene og tilhører den utdannede, urbane middelklassen, kommer de fleste opprinnelig fra landsbygda og har fortsatt familie og slekt der. På den måten har de fortsatt forankring i det rurale, tradisjonelle Afghanistan. Det er i utvalget av skriftlige kilder sett hen til eventuelle skjevheter blant de muntlige kildene for å veie opp for disse.

De muntlige kildene er anonymiserte, og de refereres verken med navn eller organisasjonstilknytning. Dette er gjort primært for å ivareta deres sikkerhet.

2. NETTVERK

Den afghanske staten er svak, og afghanere kan ikke påregne bistand og støtte fra offentlige myndigheter, heller ikke ved reetablering.¹ Ulike nettverk erstatter og kompenserer for det svake statsapparatet. Særlig er dette tilfelle på landsbygda, hvor myndighetene i en del områder er helt fraværende. Det er for eksempel nettverkene,

¹ I 2012 inngikk afghanske myndigheter en firepartsavtale med Iran, Pakistan og UNHCR om *Solution Strategy for Afghan Refugees (SSAR)*. Hensikten med avtalen var blant annet å få på plass bærekraftige løsninger for returnerte fra nærområdene. Selv om myndighetene har tatt enkelte grep og utarbeider rammeverk for reintegrasjon, er det bred enighet om at hovedintensjonene i avtalen ikke er nådd (Ahmadi & Lakhani 2016).

og ikke staten, som er avgjørende for både sikkerhet, beskyttelse, forsørgelse og ivaretagelse av sårbare og syke personer. Nordmannen Dag Ottar Hansen har bodd i Afghanistan i åtte år og har arbeidet for ulike hjelpeorganisasjoner. Under et foredrag for ansatte i Salangen kommune fokuserte Hansen (som gjengitt i Larsen 2014) på forskjeller mellom Norge og Afghanistan, samt betydningen av nettverk:

[...] her i Norge hvor vi har NAV til å hjelpe oss med å få jobb, lønn (om vi ikke har jobb), stønader og mye mer. I Afghanistan har de hverandre, familie, naboer, venner og bekjente. - Alt er bygget på relasjoner, kunne Dag Ottar fortelle. - Det finnes ikke gamle hjem og slikt i Afghanistan, slik som i Norge. Derfor må barna ta vare på sine foreldre (Larsen 2014).

Lojalitet til familie, klan og lokale ledere er sterkere enn tilknytningen til staten eller myndighetene. Kollektivet står over individets ønsker og behov. Det er begrenset rom for å opponere mot beslutninger tatt av kollektivet. Landinfos samtalepartnere var samstemte om at det er vanskelig å forestille seg en afghaner som er helt alene; som ikke har kontakt med familien sin og som ikke har annet nettverk (samtaler i Kabul, april/mai 2017).

I Afghanistan finnes en rekke ulike og viktige nettverk, som storfamilie, stamme, klan og lokalsamfunn. I tillegg finnes nettverk basert på etnisitet, religion, «profesjonelle» nettverk (kolleger, medstudenter etc.), politiske nettverk og liknende. Ulike nettverk har ulik funksjon og betydning, og nettverkets rolle varierer mellom urbane og rurale områder. Nettverk er blant annet viktig for å få innpass på arbeidsmarkedet. Det gjelder både det uformelle, uregulerte arbeidsmarkedet, som i all hovedsak består av manuelt arbeid uten krav til formelle kvalifikasjoner eller utdanning, samt det mer regulerte arbeidsmarkedet.

Noen nettverk, blant annet de familie- og klanbaserte nettverkene, er konstante og absolutte. Andre nettverk bygges og utvikles. Afghanere er gode nettverksbyggere og de som etablerer seg på et sted hvor de ikke har nettverk fra før, har behov for å utvikle nettverk. Slike nettverk er dynamiske og forandrer karakter som følge av endrede livsbetingelser, migrasjon eller flytting internt i landet. De dynamiske nettverkene kan smuldre opp som følge av at nettverkene ikke pleies, blant annet ved migrasjon. Det er nødvendig med en viss balanse innenfor nettverkene for at de skal bestå; det innebærer at alle parter må bidra, og at alle parter må gi og ta. Det er ikke bærekraftig at enkelte kun er en belastning for nettverket. Dette er særlig tilfelle for fattige familier i byene (*urban poor*) (Beall & Schütte 2006, s. 51-52).

Den langvarige konflikten og de store humanitære utfordringene har tært på afghanernes ressurser, og enkelte har derfor begrenset kapasitet til å hjelpe andre enn sine aller nærmeste. Samtidig er gjestfriheten en dyd i Afghanistan, og i henhold til pashtunernes æreskodeks pashtunwali står gjestfrihet og gjestenes fysiske sikkerhet svært sentralt. Også for andre etniske grupper er gjestfrihet viktig. Den afghanske gjestfriheten og ønsket om å hjelpe strekker seg langt, og en vert har moralsk plikt til å gi gjester husly og mat. Dette er en viktig årsak til og forklaring på at flere millioner tilbakevendte og interne migranter har klart å etablere seg og bli «absorbert» i Kabul by og andre urbane sentre i årene etter 2001.

Samtidig har den væpnede konflikten resultert i større mistenksomhet og årvåkenhet overfor fremmede. Mens det tidligere var stor tillit i befolkningen, har konflikten de siste tiårene medført at afghanere har erkjent at ukjente personer kan utgjøre en sikkerhetsrisiko. En representant for en lokal forskningsinstitusjon (samtale i Kabul,

mai 2017) viste til at i tidligere tider var det mulig å overnatte i moskeen og befolkningen i landsbyen bidro med mat og te gratis. Slik er det ikke lengre.

2.1 STORFAMILIEN

Storfamilien er det bærende elementet i det afghanske samfunnet; den er den minste enheten i samfunnet og den desidert viktigste byggesteinen i den afghanske samfunnsstrukturen. Storfamilien, som den bærende sosiale institusjonen, utgjør det primære sikkerhetsnettet for afghanere. Den bidrar med å beskytte, yte omsorg og forsørge familiegruppens medlemmer. Storfamilien er en økonomisk enhet, og familiegruppens menn er forpliktet til å forsørge medlemmene i storfamilien og representere familien i det offentlige rom. Kvinnene er ansvarlig for den daglige driften av storfamilien, og utfører oppgaver som renhold, matlaging og omsorg overfor familiens barn, syke og eldre.

Storfamilien er en viktig identitetsmarkør. Den definerer individets sosiale status, og det er primært storfamilien som afghanere identifiserer seg med: «An individual's honor, social status, and personal code of conduct are largely determined by the institution of the family» (Emadi 2005, s. 166).

Storfamilien bor ofte under samme tak i et felles hushold. Et gjennomsnittlig afghansk hushold består av 7,8 personer. Samtidig lever mer enn halvparten av afghanerne i hushold som består av ni personer eller flere (CSO 2017, s. 7). Et afghansk hushold består tradisjonelt av familiens mannlige overhode, normalt den eldste mannen, overhodets ektefelle, samt gifte sønner med ektefeller og sønnenes barn. I tillegg er ugifte døtre en del av husholdet, samt enker og eventuelt andre familiemedlemmer som trenger særskilt omsorg, som kronisk syke eller psykisk utviklingshemmede. Når familieoverhodet dør, overtar normalt den eldste sønnen. En afghansk storfamilie innbefatter altså flere generasjoner og flere ledd. Det dreier seg om store nettverk; afghanske kvinner føder i gjennomsnitt mer enn fem barn (CIA 2017). I og med at det fødes mange barn, vokser den afghanske befolkningen raskt, og nesten halvparten av innbyggerne (47,3 prosent) er under 15 år (CSO 2017 s. 6).

Landinfo er ikke kjent med kilder som gir en klar definisjon på hvor bredt en storfamilie går, men det kan være hensiktsmessig å skille mellom storfamilien som utgjør et felles hushold og den utvidede storfamilien. Normalt kan ikke en ung kvinne bo i samme hushold som menn hun i henhold til sharia kan gifte seg med, eksempelvis fettere.² Selv om den utvidede storfamilien ikke lever i samme hushold, under samme tak, bosetter de seg ofte i nærheten av hverandre. Beslutningsmyndighet ligger hos den utvidede storfamilien selv om den ikke utgjør et felles hushold. Afghanske hushold endres over tid som følge av blant annet forflytting og migrasjon, både innenfor og utenfor landets grenser (Smith 2009, s. 3).

Representanten for den lokale forskningsinstitusjonen (samtale i Kabul, mai 2017) anslo at normalt regnes den utvidede storfamilien i fire ledd, og inkluderer dermed sønner av fettere. Det er grunn til å tro at de gjensidige forpliktelsene er færre desto svakere slektskapsrelasjonen er.

² Mannlige slektninger som en kvinne ikke kan gifte seg med, omfatter hennes far, brødre, biologiske onkler og nevøer (UNAMA 2013, s. 22).

2.1.1 Storfamiliens forpliktelse til å yte bistand

Den gjensidige forpliktelsen til å hjelpe og støtte hverandre innad i storfamilien er sterk, og tradisjonene for å ivareta ansvaret for personer innenfor gruppen er dype. Jo nærmere slektskap, desto sterkere er forpliktelsene til å hjelpe og støtte. Ifølge flere av Landinfos samtalepartnere i Kabul er det ikke mulig å avvise de aller nærmeste, slik som brødre, farbrors barn etc., med mindre det er en alvorlig konflikt i familien. Det er umulig å se for seg at en afghaner ikke tilbyr husly hvis alternativet er at nære familiemedlemmer blir boende på gaten. Det er altså ikke kulturell aksept for å avvise noen som ber om husvære, og det gjelder i særlig grad for nære slektninger. Lengden på oppholdet avhenger av familiens ressursituasjon. Forpliktelsene overfor storfamilien gjelder for alle afghanere, uavhengig av etnisitet, men er antagelig aller sterkest blant pashtunerne (samtale med FN-kilde, mai 2017).

De internt fordrevne, og det store antallet returnerte fra nærområdene (særlig Pakistan) høsten 2016, klarer seg først og fremst på grunn av den solidariske innstillingen afghanere har overfor slektninger, og fordi familieforpliktelsene og gjestfriheten strekker seg svært langt, ifølge en diplomatkilde (e-post, 7. juli 2017). Forskning bekrefter at det i stor grad er familienettverket og andre sosiale nettverk som avgjør hvor returnerte og fordrevne reetablerer seg (Samuel Hall 2014, s. 33).

Balansen som er nødvendig for at nettverk skal bestå, gjelder ikke i samme grad for storfamilien, hvor den gjensidige avhengigheten og solidariteten står så sterk. En lokal kilde, ansatt ved en vestlig ambassade (samtale i Kabul, april 2017), illustrerte for eksempel at han forsørger sine arbeidsløse brødre og deres barn. For å huse alle, har han bygget på huset han bor i.

For personer som tilhører samme storfamilie, er ikke den personlige relasjonen avgjørende og nødvendig for avgjørelsen om hvorvidt man skal hjelpe noen, slik det er for andre nettverk. Likeledes har familiens ressursituasjon mindre betydning; storfamilien dreier seg om blodsband og sterke bindinger.

Familier som bor lenge utenfor landets grenser, eksempelvis i Iran og Pakistan, kan erfare at kontakten med storfamilien i hjemlandet blir løsere og mindre hyppig. Ifølge en lokalt NGO-ansatt (samtale i Kabul, mai 2017) er det imidlertid enkelt å reetablere kontakten med storfamilie og slekt. Det innebærer at en person som eksempelvis er født og/eller oppvokst i Iran, eller som har vært lenge borte fra Afghanistan, likevel kan oppsøke storfamilien, som er kulturelt forpliktet til å bistå ham eller henne. Dette forutsetter likevel at storfamilien har et minimum av kunnskap om vedkommende og at de kjenner til hans eller hennes eksistens, vet hvem som er far og farfar etc. I de fleste tilfelle er vedkommende [...] most welcome to visit them. Det er imidlertid ikke sikkert at den returnerte er komfortabel med situasjonen. Ifølge kilden er situasjonen vanskeligst for de som aldri har bodd i Afghanistan (samtale med representant for lokal forskningsinstitusjon, mai 2017).

2.1.2 Forpliktelser overfor mors familie

Den patrilineære samfunnsstrukturen i Afghanistan innebærer at barna tilhører fars familie, og slektskap regnes i farslinjen. Dette følger av både grunnfestede sosiale og kulturelle forhold, tradisjonell rett, sharia og det formelle lovverket. En kvinne som inngår ekteskap, forlater sin biologiske familie og blir del av ektefellens familie og hushold. Samtidig er ekteskapsinstitusjonen viktig for å etablere allianser mellom

familier og styrke allerede eksisterende nettverk og allianser (se blant annet Landinfo 2014, s. 6). Inngåelse av ekteskap dreier seg med andre ord om å inngå en allianse, enten mellom familier som allerede har en nær og god relasjon, eller mellom familier som ønsker å etablere en slik relasjon.

En av Landinfos samtalepartnere (ansatt ved vestlig ambassade, samtale april 2017) påpekte at det er naturlig for ham å støtte en søster som trenger hjelp, men uten å intervenere i forholdet mellom henne og ektemannen. Hvis det er konflikt mellom søsteren og ektemannen, kan det være vanskelig, og ulike hensyn må da balanseres. Hvis søsterens barn trenger hjelp eller bistand, er det naturlig at de henvender seg til slektninger på fars side. Slektninger på mors side kan bistå hvis familien på fars side har lite ressurser og de samtykker.

Det foreligger ikke etterrettelig ekteskapsstatistikk i Afghanistan. En undersøkelse foretatt i enkelte provinser med et utvalg som inkluderte ulike etniske grupper, konkluderte med at i gjennomsnitt om lag halvparten av ekteskapene som inngås i Afghanistan er mellom nære slektninger, og at det er «[...] a high level of consanguinity» (Saify & Sadat 2011). Som følge av ekteskapsmønsteret er det ofte tette bånd mellom mors og fars familie. Det kan også være at de tilhører samme storfamilie ved at ektefellene er henholdsvis sønn og datter av to brødre.

Mors familie kan være del av den enkeltes nettverk, selv om det ikke nødvendigvis dreier seg om samme storfamilie.

2.2 STAMMER OG KLANER

Den sosiale organiseringen i stamme og klan er basert på antagelsen om en felles stamfar, og dermed antatt slektskap mellom medlemmene i stammen/klanen. Flere pashtunske stammer og klaner er store og består av flere millioner mennesker. Dette, kombinert med at den felles stamfaren levde for mange generasjoner siden, gjør at det i realiteten er tilnærmet umulig å spore avstamningen tilbake til stamfaren.

Pashtunere er verdens største stammesamfunn; deres sosiale organisering er i stammer som igjen er inndelt i klaner. Begrepet klan brukes også av andre etniske grupper, og er en viktig del av den sosiale organiseringen på den afghanske landsbygda. Eksempelvis er genealogi viktig også for hazaraene – det anses for å være ryggraden i deres sosiale organisering, selv om de fleste ikke kan spore forfedrene mer enn maksimalt åtte generasjoner tilbake (Mousavi 1998, s. 51). Til forskjell fra pashtunerne og hazaraene, er ikke den tadsjikiske befolkningen i Afghanistan organisert i stamme og klaner, og har heller ikke forestilling om en felles stamfar (Minority Rights Group u.å.b). Det finnes ifølge analytiker Obaid Ali (som gjengitt i EASO 2016b, s. 169) imidlertid enkelte unntak fra dette; i provinsen Ghor, for eksempel, er den tadsjikiske befolkningen organisert etter stammetilhørighet, og stamme er viktigere enn etnisitet.

Det er i Afghanistan tradisjon for lokalt selvstyre, og stammeledere har stor makt. Ledende familier innen stammene har høy sosial og økonomisk status. Identifiseringen til stamme/klan er viktig som sosial markør – «jeg er en av dere». Samtidig er de ulike stammene/klanene ikke en homogen gruppe, og det kan være ulike politiske, sosiale og verdimeslige skillelinjer som splitter medlemmene. De ulike regimene i landet har hatt både tilhengere og motstandere innenfor samme stamme og klan. Det samme er tilfelle i dag, og i de fleste stammene er det både tilhengere og motstandere av så vel

statsbyggingsprosjektet som den væpnede opposisjonen (Minority Rights Group International u.å.a).

Hvorvidt stamme/klan-nettverk utløser en forpliktelse til å bistå er det vanskelig å si noe generelt om. En FN-kilde viste i samtale med Landinfo (Kabul, høsten 2014) til at flere hundre tusen pakistanere fra stammeområdene (Federally Administered Tribal Areas, FATA) har kommet til det østlige Afghanistan etter at pakistanske sikkerhetsstyrker startet en militæroffensiv i FATA sommeren 2014. Majoriteten av disse bodde privat, som blant annet ble forklart med betydningen av stammerelasjoner (*tribal links*). En annen faktor som også kan ha spilt inn er afghaneres ønske om gjenytelse til den pakistanske befolkningen, som de siste tiårene har vært vertskap for millioner av afghanere.

Samtidig uttalte representanten for den lokal forskningsinstitusjonen (Kabul, mai 2017) at stammerelasjoner ikke er tilstrekkelig i seg selv, men at det i tillegg er nødvendig med «[...] point of contact» – en personlig relasjon utover den felles stamme/klan-tilhørigheten – for å bli invitert inn i en families hus. Den personlige relasjonen kan imidlertid forsterkes ved at familier tilhører samme stamme/klan. Omfanget av bistanden avhenger av nærheten i den personlige relasjonen, samt den økonomiske situasjonen og ressursene til den eventuelle vertsfamilien. Kilden mente at det tilhører sjeldenhetene at gjestene blir mer enn to til tre netter, deretter vil de ikke lengre føle seg komfortabel.

2.3 ETNISKE OG RELIGIØSE NETTVERK

Den etniske tilhørigheten er sterk, og de aller afghanere vet hvilken etnisk gruppe de identifiserer seg med og tilhører. Etniske motsetninger og kamper preget konfliktbildet i landet på 1990-tallet (se blant annet Landinfo 2016). Samtidig kan etnisitet være «complex and fluid». To hjelpearbeidere med mange års erfaring fra arbeid i Afghanistan påpeker at det ikke alltid er samsvar mellom egen forståelse av etnisk tilhørighet og andres oppfatning; en del sunni-hazaraer definerer seg selv som tadsjikere, mens tadsjikerne på sin side anser dem å være hazara (Johnson & Leslie 2004, s. 52).

De etniske gruppene i Afghanistan er biologisk betinget. Personer som tilhører samme etniske gruppe, snakker samme språk, tilhører normalt samme religiøse retning innen islam,³ og deler grunnleggende kulturelle verdier og tradisjoner. De som returnerer til Afghanistan, eller reiser fra landsbygda inn til byene, foretrekker å bosette seg i et område hvor befolkningen deler vedkommendes etniske bakgrunn (Arne Stand, seminar i Landinfo 2016).

Identifiseringen og lojaliteten til stamme/klan/etnisk gruppe er generelt sterkere enn lojaliteten til sentrale og lokale myndigheter, noe som bidrar til å forklare de store problemene til det afghanske statsbyggingsprosjektet. Det forventes lojalitet til beslutninger som tas på kollektivt nivå. For eksempel følger stemmegivning ved valg i stor grad etniske skillelinjer, og det er bred enighet om at uten en omfattende

³ Unntaket er den etniske gruppen tadsjik, som består av både sunnier og shiaer. Shiaene bor hovedsakelig i den vestlige delen av landet (Minority Rights Group u.å.b). Det finnes også enkelte hazaraer som er sunnimuslimer (samtale med lokal tenketank i Kabul, samtale mai 2017).

valgreform, er det vanskelig for en ikke-pashtuner (pashtunere er landets største etniske gruppe) å bli landets president (e-post diplomatkilde, august 2016).

Det er ifølge den ansatte i den lokale forskningsinstitusjonen (samtale i Kabul 2017) ikke tilstrekkelig å ha samme etniske bakgrunn; det er ikke slik at personer av samme etnisitet automatisk stiller opp for hverandre. En afghaner kan ikke banke på en hvilken som helst dør i nabolaget, selv om innbyggerne i området har samme etniske bakgrunn som ham selv, og forvente bistand. Folk vil da møtes med mistenksomhet; hvem er han og hva gjør han her?

Ifølge kilden må det også her være *point of contact*; de må kjenne hverandre og ha en relasjon, eksempelvis komme fra samme landsby, ha bodd i samme flyktningleir eller ha gått sammen på skole. I slike tilfeller er det vanskelig å ikke gi bistand – i hvert fall for en kort stund. Det kan dreie seg om en seng å sove i noen netter, mens gjesten finner varig løsning på situasjonen.

2.4 ANDRE NETTVERK

Det finnes en rekke andre nettverk – det kan være profesjonelle nettverk, nettverk mellom personer som har studert eller arbeidet sammen, mellom personer som har bodd i samme lokalsamfunn, på samme asylmottak i Norge etc. Ifølge kilden ved den lokale forskningsinstitusjonen kan eksempelvis det å ha vært i samme flyktningleir i Pakistan bidra til sterke bånd mellom personer. Kilden nevnte særskilt Shamsatoleiren. En lokal ansatt i en FN-organisasjon (samtale i Kabul, mai 2017) mente også at det er tilstrekkelig å kjenne hverandre fra en flyktningleir for å bli invitert hjem til hverandre. Kilden viste til den afghanske gjestfriheten, og til at avvisning i en slik situasjon er i strid med kulturelle og religiøse normer. Det er vanskelig å si noe generelt om hvilken bistand som kan forventes av slike nettverk, det vil avhenge av nærheten i den personlige relasjonen og familienes ressursituasjon.

Quam er en solidaritetsgruppe som er kontekstavhengig og fleksibel, noe som gjør at den kan være vanskelig å forstå. Den afghanske befolkningen har tilhørighet til en rekke ulike grupper på lokalt nivå. I og med at begrepet *quam* er kontekstavhengig, er svaret på hvilken *quam* en person tilhører avhengig av hvem som spør. Svaret kan variere fra de minste enhetene på lokalt nivå til etnisk gruppe (Barfield 2010, s. 19).

Nettverk som følge av tilhørighet til samme lokalsamfunn er viktig for mange afghanere. Samholdet og solidariteten med naboer kan være sterkere enn bånd som følge av stamme og etnisitet. *Manteqa* beskrives som et nivå mellom landsby og distrikt. Dette er en viktig markør for identitet og solidaritet som kan gå på tvers av andre skillelinjer. I områder med etnisk sammensatt befolkning, kan solidariteten innenfor *manteqa*'en være sterkere enn med etniske brødre og søstre utenfor området (Monsutti 2005, s.84, 85, 86; Barfield 2010, s. 18, 19).

3. MIGRASJON OG URBANISERING

Migrasjon og forflytning innad i landet er del av det sosiale og kulturelle landskapet i Afghanistan. I generasjoner har unge menn beveget seg over kortere eller lengre avstander for å ta sesongarbeid og bidra til forsørgelsen av familien. Ifølge

representanten for den lokale forskningsinstitusjonen (samtale i Kabul, mai 2017) er migrasjon fortsatt en utbredt strategi for å søke trygghet og livnære seg og familien.

Det er vanskelig å tallfeste hvor mange afghanere som oppholder seg utenfor landets grenser. I løpet av noen høstmåneder i 2016 returnerte 600 000 afghanere fra Pakistan til Afghanistan. Mer enn 440 000 afghanere returnerte i 2016 fra Iran til Afghanistan (IOM 2017, s. 1-4). Fortsatt bor antagelig mer enn to millioner afghanere i Pakistan og tre millioner i Iran. En tidligere politiker anslo i samtale med Landinfo (Kabul, april 2016) at fire millioner afghanere oppholder seg i Europa, Australia, på det amerikanske kontinentet, gulfstatene og andre land. Basert på disse anslagene, bor nærmere ti millioner afghanere utenfor landets grenser, hvilket tilsvarer om lag 25 prosent av den totale afghanske befolkningen.

Migrasjonssviljen er fortsatt stor, selv om myndighetene har hatt kampanjer og informert om farene og problemene ved å forlate landet. I 2015 søkte 196 170 afghanere om beskyttelse i Europa, som representerte en økning på flere hundre prosent fra foregående år. En fjerdedel av disse (49 495 personer) hevdet å være mindreårige (EASO 2016b, s. 45, 46). I 2016 var det en marginal nedgang i antallet afghanere til Europa på tre prosent; om lag 190 000 afghanere søkte om internasjonal beskyttelse, to av tre i Tyskland. Kun 390 afghanere søkte om beskyttelse i Norge i 2016 (EASO 2017, s. 46-47). Ifølge en lokalt ansatt i en NGO (samtale i Kabul, mai 2017) er befolkningen godt orientert om hindringene de kan møte på veien til Europa; grensekontroller og stengte grenser, avtalen mellom Tyrkia og EU, samt en mer restriktiv innvandringspolitikk i mange vestlige land. Det er derfor en del som nå ser an situasjonen før de tar den endelige beslutningen om å reise.

Det pågår en sterk urbanisering i Afghanistan, og en økende andel av befolkningen bosetter seg i de urbane sentrene. Returnerte fra både nærområdene og Europa bosetter seg primært i byene. Som nevnt ovenfor returnerte mange hundre tusen afghanere til Afghanistan fra Pakistan høsten 2016. Ifølge en velinformert FN-kilde (samtale i Kabul, mai 2017) har de færreste reist tilbake til stedet de opprinnelig kom fra.

Det er også store forflytninger internt i landet. Representanten for den lokale forskningsinstitusjonen (samtale i Kabul, mai 2017) mente at i motsetning til tidligere, er det nå i større grad hele familier som kommer flyttende til byene. En annen kilde (lokalt ansatt ved vestlig ambassade i Kabul, april 2017) mente at det fortsatt, på grunn av den vanskelige økonomiske situasjonen, er vanlig at unge gutter reiser til byene fra landsbygda for å søke arbeid. Som regel er de grupper på tre-fire personer som leier et rom og bor sammen. Det er uvanlig at ungdommene kommer alene.

Det er sammensatte grunner for urbaniseringen, som blant annet forklares med sikkerhetssituasjonen og økonomi. Klimaendringer har ført til tørke og flom, noe som gjør det vanskeligere å livnære seg av jordbruk. Noen av kildene i Kabul pekte også på at mangelfulle helse- og utdanningstjenester på landsbygda, er en medvirkende årsak til urbanisering (lokalt ansatt i FN-organisasjon; representant for lokal forskningsinstitusjon, mai 2017). I *Urban Poverty Report* fra den uavhengige tenketanken Samuel Hall fra 2014, oppsummeres bakgrunnen for urbaniseringen slik:

Afghan urban centres are attractive hubs as they are perceived as offering what remote rural areas cannot – or cannot anymore – offer rural populations: job opportunities, safety and basic services (Samuel Hall 2014, s. 33).

3.1 ENSLIGE MINDREÅRIGE

Landinfos kilder (samtaler i Kabul, april/mai 2017) er samstemte om at det er storfamilien som i de fleste tilfellene tar beslutningen om å sende en av familiens mindreårige sønner til Europa. En mindreårig som ikke har bistand og støtte fra familienettverket, vil normalt ikke være i stand til å gjennomføre en reise til Europa. Storfamilien er den bærende sosiale institusjonen og alle barn tilhører et familienettverk. Å sende et mindreårig familiemedlem til Europa er en viktig nettverksbeslutning; det innebærer splittelse av familien, en risikofylt reise og et stort økonomisk løft.

En kvalitativ studie gjennomført av Afghanistan Evaluation and Research Unit (AREU) bekrefter at det hovedsakelig er en kollektiv beslutning å sende mindreårige til Europa. Det er flere faktorer som bidrar til beslutningen, men det er ingen tvil om at det anses å være en langsiktig investering og forsikring å ha familienettverk utenfor landets grenser, og særlig i vestlige land (Echavez et al. 2014, s. 14). Familiemedlemmer i utlandet har en moralsk forpliktelse i å bistå til forsørgelsen av slektninger i hjemlandet. Mange afghanere er bekymret for utviklingen i sikkerhetssituasjonen. De anser at det kan være nyttig å ha et nært familiemedlem i Vesten hvis sikkerhetssituasjonen blir dramatisk forverret, fordi vedkommende da vil kunne hjelpe til med å få ut resten av familien.

Håpet er at den mindreårige får jobb og kan bidra med økonomisk støtte tilbake til familien. En kilde pekte på at en sum på 30-50 euro i måneden kan utgjøre en stor forskjell for en familie på den afghanske landsbygda. Familier er fortsatt villige til å sende barn til Europa, selv om de er innforstått med risikoen langs smuglerruta. Iran er det viktigste transittlandet for afghanere på vei til Europa. Av de 440 000 som ble returnert fra Iran til Afghanistan i 2016, var 38 prosent mindreårige (under 18 år). Sannsynligvis dreier dette seg om unge gutter som var på vei til Europa (IOM 2017, s. 4). Samtidig er afghanere kjent med asyllandenes praksis, og at det er lettere for mindreårige enn for voksne å få innvilget oppholdstillatelse i Vesten. Mange har mistet håpet om en framtid for barna i Afghanistan, noe som også bidrar til å forklare beslutningen om å sende mindreårige den lange og farlige veien til Europa (samtale med representant for lokal forskningsinstitusjon i Kabul; lokalt ansatt i NGO, mai 2017; AAN 2016).

I enkelte tilfeller planlegger og iverksetter den mindreårige selv reisen. Ofte dreier det seg om ungdommer fra velutdannede, velstående familier. Direktøren for en nyhetsbedrift (samtale i Kabul, april 2016) var bekymret for sin egen sønn, som hadde flere venner i Europa. Vennene la ut bilder på sosiale medier av vakre kvinner og det «vellykkede» livet i Europa. Direktøren kjente til tilfeller hvor den mindreårige hadde stjålet penger fra familien for å legge ut på reisen til Europa. Analytiker Assunta Nicolini i Afghanistan Analysts Network (AAN) bekrefter at informasjon som legges ut på sosiale medier av afghanske migranter og mindreårige, ofte presenterer et «glansbilde» av tilværelsen i Europa og livet de lever (Nicolini 2013, s. 6-7). AREU viser til enkelte tilfeller hvor ideen og initiativet om å reise til Europa kommer fra ungdommen selv, og reisen blir en realitet når storfamilien gir sin aksept. Unntaksvis forekommer det også at ungdommene reiser uten tillatelse og godkjenning fra familien (Echavez et al. 2014, s. 15-16).

I afghansk kontekst koster en illegal reise til Vesten svært mye penger. I 2016 var BNP per innbygger 561 USD (World Bank u.å.c). Gjennomsnittlig inntekt i Afghanistan er

80-120 USD i måneden (IOM 2016, s. 2). Prisen for reisen avhenger av rute, transportmiddel og destinasjon, og av om man benytter smuglerruta langs landeveien. En reise til Tyrkia kostet i januar/februar 2017 om lag 3000 USD, å bli smuglet over den afghansk-iranske grenser kostet i gjennomsnitt ca. 300 USD, mens en reise med visum til Tyskland kostet minst 20 000 USD (DRC & 4Mi 2017, s. 3). Dette er midler som en mindreårige ikke disponerer, og mindreårige har normalt heller ikke kompetanse og tilgang til nettverk som er nødvendig for å gjennomføre en reise til vestlige land.

Familier som ikke har oppsparte midler, låner penger, selger eiendom og jord, eller inngår avtale med smugleren om tilbakebetaling. Det forekommer også at de bruker brudepris for en av familiens døtre til dette formålet (samtale med journalist fra Nangarhar; direktør for nyhetsbedrift, Kabul april 2016). Det synes som om pengeoverføringssystemet *hawala* (se også punkt 5.3) hyppig benyttes som betalingsmiddel til smuglere. Det er vanlig at reisen betales i avdrag etter hvert som nye milepæler nås. En annen utbredt metode skal være at en person som begge parter har tillit til, er utpekt til å overlevere pengene til smugleren når oppdraget er utført, det vil si ved sikker ankomst til avtalt destinasjon (DRC & 4Mi 2017, s. 3).

4. KONTAKT MED NETTVERK VED MIGRASJON

Normalt opprettholder afghanere i utlandet tett kontakt med slektninger i Afghanistan. En internasjonal organisasjon som bistår returnerte (samtale mai 2017) opplyste at kun en svært liten andel av de som kommer tilbake fra Europa har mistet kontakten med familien sin. Kvaliteten på kontakten med familien kan likevel avhenge av hvor lenge vedkommende har vært i utlandet, og om de bodde i Afghanistan før de forlot regionen.

Analytiker Martine van Biljert i Afghanistan Analysts Network har dybdeintervjuet tolv familier i Afghanistan. Felles for familiene er at de har familiemedlemmer som nylig har reist til Europa. Alle familiene har kontakt med migranten, er godt orientert om hvor vedkommende er og familiemedlemmets situasjonen etter ankomst til Europa. Bakgrunnen for at det er familien i hjemlandet og ikke migranten selv som er intervjuet, forklarer analytikeren slik:

[...] it provides insight into the continued linkages with the home front – a factor that tends to be underplayed in asylum interviews. (Many migrants, in particular minors, are coached to claim they no longer have living relatives or that they have lost all contact) (van Biljert 2016, s. 2).

En av Landinfos samtalepartnere mente at enslige menn som har vært utenfor landets grenser i en kortere eller lengre periode, med stor grad av sannsynlighet har en familie i Afghanistan å vende hjem til. Kilden påpekte at de aller fleste som returnerer fra Europa er enslige, og at de dermed har familie i Afghanistan som de kan returnere til (FN-kilde, samtale i Kabul mai 2017). Unntaket kan være de som har familienettverket i nærområdene, i Iran eller Pakistan.

De som har forlatt Afghanistan sammen med familienettverket, mangler de nærmeste ved retur. Refugee Support Network i London har i en periode på 18 måneder fulgt opp 25 afghanere som har hatt midlertidig opphold i Storbritannia til de ble 18 år, og

som deretter ble deportert til Afghanistan. De fleste (78 prosent) oppholdt seg i Storbritannia mer enn fem år. Det hevdes i rapporten at åtte av ungdommene ikke har lyktes i å komme i kontakt med storfamilien sin, og i halvparten av tilfellene er bakgrunnen at familiene har reist fra Afghanistan. Samtlige returnerte møtte en rekke problemer og vanskeligheter ved retur, ifølge rapporten (Gladwell et al. 2016, s. 22).

Flere millioner afghanere har lenge oppholdt seg i nærområdet; i Iran eller Pakistan. De siste årene har det vært relativt enkelt for afghanere i Pakistan å ha regelmessig kontakt med slektninger i hjemlandet, siden den afghansk-pakistanske grensen er porøs og det har vært enkelt å krysse grensen uten reisedokumenter.⁴ Grensen mellom Afghanistan og Iran, derimot, er i realiteten stengt. De som ikke har gyldig visum til Iran, trenger smugler for å krysse grensen. Det finnes afghanere født i Iran som aldri har vært i hjemlandet. For dem kan Afghanistan oppleves som et fremmed land. De som har reist til Europa fra Iran, og som fortsatt har sin nærmeste familie i Iran, ønsker ikke å bli i Afghanistan, og erfaringen er at de fleste reiser videre til Iran dersom de returneres til Afghanistan (samtale med internasjonal kilde i Kabul, mai 2017).

Flere forhold underbygger at det er tett kontakt mellom afghanere bosatt i Vesten og familienettverkene i hjemlandet. Mange afghanere bosatt i Norge og Europa reiser til hjemlandet eller til nærområdene på ferie og for kortere eller lengre opphold. Ekteskapsmønsteret blant afghanere i utlandet, også i Norge, viser at de i stor grad gifter seg med personer av samme nasjonalitet, og en betydelig andel henter ektefelle i hjemlandet. Mer enn 10 500 afghanere, ankommet i perioden fra 1990 til 2015 og bosatt i Norge, har ifølge Statistisk Sentralbyrå (SSB) generert 4000 familieinnvandrere (Dzamarija & Sandnes 2016, s. 48). Tall fra SSB viser at afghanske kvinner i Norge som inngikk ekteskap i perioden fra 2008 til 2012, i stor grad giftet seg med person med samme landbakgrunn: i mer enn 80 prosent av tilfellene hadde ektefellen afghansk bakgrunn, og var enten bosatt i Norge eller i utlandet. Kun en svært liten andel, mindre enn to prosent, av afghanske menn giftet seg med person fra den norske majoritetsbefolkningen (Sandnes & Henriksen 2014, s. 35).

En annen indikator på de tette båndene mellom diasporaen og familienettverkene i hjemlandet, er at det sendes store summer fra afghanere i utlandet til familienettverkene i Afghanistan. Det er vanskelig å tallfeste overføringene. Midlene sendes gjennom ulike kanaler, både offisielle og uoffisielle. Verdensbanken anslår at i 2016 utgjorde pengeoverføringene 1,6 prosent av Afghanistans BNP (World Bank u.å.a). I 2015 ble mer enn 300 millioner USD overført til mottakere i Afghanistan. Tall fra Verdensbanken viser at overføringene har økt kraftig siden 2008, da om lag 85 millioner USD ble overført (World Bank u.å.b). Det er bred enighet om at overføringer fra utlandet er en viktig inntektskilde for mange afghanske familier. I 2007 anslo Verdensbanken at femten prosent av husholdningene på landsbygda mottok overføringer fra utlandet, og at midlene dekket 20 prosent av de daglige utgiftene til familiene (IOM 2014, s. 144). Omfanget av overføringene viser at

⁴ Det har fra tid til annen vært forsøk på å øke grensekontrollen på grensestasjonene mellom Afghanistan og Pakistan. I april 2017 meldte en diplomatisk kilde at Pakistan åpnet de viktige grenseovergangene til Afghanistan ved Torkham og Chaman, som da hadde vært stengt en måned. Begrunnelsen for stengningen var blant annet å hindre terrorister fra å krysse over fra Afghanistan. Pakistan har imidlertid besluttet å forsterke grensekontrollen til Afghanistan. Det skal blant annet bygges gjerde i områder mest utsatt for grensekryssende angrep. Det skal også bygges installasjoner for radar, sensorer og teknisk overvåkningsutstyr (e-post diplomatisk kilde, april 2017).

afghanere i utlandet kjenner seg forpliktet til bidra til forsørgelsen av slekt og familie i hjemlandet. Dette i seg selv bidrar til at båndene mellom familiemedlemmene opprettholdes.

4.1 HVORDAN OPPRETTHOLDE KONTAKT MED NETTVERK?

Mobiltelefon er utbredt og de aller fleste hushold disponerer en eller flere telefoner. Det svært mangelfulle fasttelefonnettet kan sannsynligvis forklare hvorfor mobiltelefoner så raskt fikk innpass på det afghanske markedet. En internasjonal organisasjon hevdet i møte med Landinfo (Kabul, mai 2017) at Afghanistan har god mobildekning og avansert teknologi, en av de beste i regionen. I enkelte områder er det imidlertid dekning kun på dagtid, og om natten er systemet nede.

I en undersøkelse utført av Asia Foundation i 2016, opplyste nesten nitti prosent av respondentene at husholdet disponerte minst én mobiltelefon, og 55 prosent av respondentene hadde egen telefon (Asia Foundation 2016, s. 11). Det er fem operatører på det afghanske markedet, som til sammen har om lag 25 millioner abonnenter (BuddeCom 2017). Mange afghanere har flere mobilabonnementer, noe som bidrar til å forklare det høye antallet abonnenter.

Etter at mobil- og smarttelefoner ble allemannseie i Afghanistan, har det blitt enklere for afghanere i utlandet å ha regelmessig kontakt med familie og nettverk i Afghanistan. Prisen på utenlandssamtaler kan imidlertid bidra til at frekvensen og lengden på telefonsamtalene reduseres for de som ikke har smarttelefoner og som ikke kan kommunisere med internettjenester som Skype (van Biljert 2016, s. 3).

Sammenlignet med omfanget av mobiltelefon på det afghanske markedet, er fortsatt bruken av internett beskjedent. I 2011 var kun tre prosent av befolkningen brukere av internett. Fem år senere, i 2016, var andelen økt til tretten prosent (BuddeCom 2017). Slik Landinfo forstår tallene, inkluderes ikke de som har tilgang til internett via smarttelefon. Ifølge en internasjonal organisasjon (samtale i Kabul, mai 2017) er internett tilgjengelig, men kvaliteten varierer mellom ulike provinser. I enkelte provinser er signalene svake. I de store byene og i enkelte distriktssentre selges 3G-pakker med et visst antall megabyte (MB). Den billigste pakken koster om lag 50 afghani (om lag 6 kroner), og er tilstrekkelig til bruk av eksempelvis Facebook i noen dager. 4G er ikke introdusert i Afghanistan. Ifølge kilden er bruken av sosiale medier utbredt i byene. Enkelte, særlig i Kabul, har tilgang til Wi-Fi, men det koster relativt mye og kvaliteten varierer. Bredbånd er tilnærmet ikke-eksisterende, mindre enn 0,1 prosent av befolkningen har tilgang til dette (BuddeCom 2017). Det finnes internettkaféer i de store byene, i Kabul er det etablert en egen internettkafé for kvinner (Ferris-Rotman 2012).

Det er grunn til å tro at det er betydelige forskjeller i bruk av internett mellom by og land, det er antagelig også en skillelinje mellom den utdannede middelklassen og andre. Analfabeter og personer med dårlige lese- og skrivekunnskaper kan ikke bruke internett og digitale medier. Representanten for forskningsinstitusjonen i Kabul (samtale, mai 2017) mente imidlertid at sosiale medier også er viktig for de som bor på landsbygda, og at det særlig er via Facebook at migranter til Europa har regelmessig kontakt med storfamilien og annet nettverk.

For afghanere i Iran er situasjonen at iransk lovverk legger begrensninger på afghaneres mulighet til å registrere mobilabonnement. Ifølge opplysninger fra Human

Rights Watch er det ikke mulig for afghanere å registrere mobilabonnement i Iran, og det gjelder både de som er registrerte og uregistrerte (HRW 2013, s. 39). Likevel er det Landinfos oppfatning at de aller fleste afghanere i Iran, uavhengig av oppholdsstatus, har tilgang til mobiltelefon.

4.1.1 Hvordan finne familiemedlemmer?

Ifølge en internasjonal organisasjon (samtale i Kabul, mai 2017) er familier generelt godt orientert om hverandre. Det er mange samlinger, sosiale sammenkomster og hyppig kontakt mellom personer i samme familienettverk. NGO-representanten (samtale i Kabul, mai 2017) hevdet at afghanere er «[...] amazing at networking and finding people». Det kan likevel skje at kontakten brytes eller at familiemedlemmer kommer bort fra hverandre eller blir splittet på veien til Europa.

Det finnes ikke et folkeregister i Afghanistan, heller ikke «gule sider» eller databaser med oversikt over telefonnumre. Det er likevel muligheter for å spore opp familiemedlemmer. Landsbyen som slekta kommer fra er et naturlig sted å nøste for de som ønsker å spore opp familiemedlemmer. Lokalsamfunn er i besittelse av mye informasjon om slektene i området, og de eldre har god oversikt (samtale med internasjonal organisasjon i Kabul, mai 2017).

Internasjonal Røde Kors (ICRC) driver et prosjekt for å spore opp familiemedlemmer, og har også en online-plattform hvor det kan legges ut bilder av de som er savnet. ICRC har godt samarbeid med Røde halvmåne. Det er ikke alle områder ICRC kan gå inn, og da benyttes Røde halvmåne (samtale med internasjonal organisasjon i Kabul, mai 2017).

Radiokanaler kan også brukes til å spore opp personer. En lokalt ansatt ved en vestlig ambassade (samtale i Kabul, april 2017) opplyste at Radio Free Europe/Radio Azadi, som er basert i Praha og drives av en afghansk journalist, har en slik tjeneste. Radiokanalen når bredt og har mange lyttere; ifølge kanalen selv når den 36 prosent av befolkningen i hele landet og sender tolv timer daglig. Den har sendinger på både dari og pashto (Radio Free Europe 2017).

5. MULIGHET FOR Å ETABLERE SEG I URBANE SENTRE UTEN NETTVERK

Landinfo er ikke kjent med at det finnes et hjelpeapparat eller afghanske humanitære hjelpeorganisasjoner som kan bistå ved reetablering i Afghanistan. Arbeidsledighet og fravær av støtteordninger bidrar til at det er krevende for personer uten nettverk å etablere seg.

Det er begrenset kunnskap om og det er gjort lite forskning på hvilke faktorer som bidrar til vellykket reetablering i Afghanistan, men det er bred enighet om at nettverk spiller en viktig rolle. Samtidig viser utviklingen de siste ti-femten årene at det er mulig å etablere seg eksempelvis i Kabul uten et storfamilienettverk. Faktorer som kan bidra til å muliggjøre dette, er personlige ressurser som utdanning og/eller kunnskap som

er etterspurt på arbeidsmarkedet, samt økonomiske ressurser, som penger eller verdier som eksempelvis kan brukes til å etablere egen arbeidsplass.⁵

5.1 TILGANG TIL ARBEIDSMARKEDET

Innpass på arbeidsmarkedet er en kritisk faktor for vellykket reintegrering. Arbeidsmarkedet i Afghanistan er vanskelig og arbeidsledigheten høy. Det er vanskelig å anslå omfanget av arbeidsledigheten på grunn av arbeidsmarkedets uformelle karakter. Selv for de med høy utdanning og som er godt kvalifiserte, er det ifølge en FN-kilde (samtale i Kabul, mai 2017) vanskelig å få arbeid uten nettverk, uten at noen anbefaler vedkommende og introduserer han for en arbeidsgiver. Afghanistan defineres som svært korrupt («highly corrupt») av Transparency International (2017). Nepotisme er omfattende, og de fleste overordnede stillinger i både forvaltningen og samfunnet for øvrig, er tildelt på bakgrunn av slektskap eller bekjentskap. Sett fra arbeidsgivers ståsted, er det hensiktsmessig å ansette en i nettverket, i den forstand at han vet hva han får. Ansettes en i storfamilien, beholdes ressursene i familienettverket. En studie fra 2012 bekrefter at arbeidsgivere legger større vekt på personlige relasjoner og nettverk enn formelle kvalifikasjoner (ILO 2012, s. 31). Det er ingen grunn til å tro at situasjonen har endret seg etter 2012.

Ifølge International Organization for Migration (IOM) finnes det nettsider som annonserer ledige stillinger i offentlig og privat sektor (IOM 2016, s. 2). De fleste afghanere er ufaglærte og er del av det uformelle, uregulerte arbeidsmarkedet. Arbeidsmarkedet består i all hovedsak av manuelt arbeid uten krav til formell utdanning, og reflekterer det lave utdanningsnivået.

I Kabul er det møteplasser for personer som søker arbeid og personer som har en jobb som ønskes utført. Møteplassene er på definerte områder i byen. Den som trenger arbeid og den som har behov for arbeidskraft møter tidlig på morgenen. Det gjøres her avtale om dagsarbeid og småjobber av kort varighet, som regel ufaglært manuelt arbeid, men det kan også være mer kvalifisert arbeidskraft. Ved å ta med verktøy eller utstyr, antyder arbeidssøkeren hva han kan. Etter en kort sondering og samtale bestemmer «arbeidsgiver» hvem som får jobben. Det er mange som møter og ikke alle får jobb. Lønnen er om lag 300 afghani (ca. 34 kroner) for ufaglærte, mens de faglærte kan tjene inntil 1000 afghani (ca. 115 kroner) per dag (samtale med lokalt ansatt ved vestlig ambassade i Kabul, april 2017).

5.2 TILGANG TIL HUSVÆRE

I de stor byene er majoriteten henvist til leiemarkedet fordi det er dyrt å kjøpe. Ifølge IOM er leiekostnadene for en leilighet mellom 400 og 600 USD per måned, mens kostnader til vann og strøm kommer i tillegg og beregnes til om lag 40 USD (IOM 2016, s. 2). Leie av et rom koster betydelig mindre. Etter transisjonen i 2014 sank

⁵ Norge gir retur støtte til personer som returnerer til Afghanistan. Ifølge hjemmesiden til UDI får personer som returnerer frivillig 20 000 kroner i kontanter per person, det gjelder også for barn under 18 år. Enslige mindreårige kan få 42 000 kroner delt på fire utbetalinger (UDI u.å.). Også personer som returneres til Afghanistan med tvang får retur støtte. De får 350 USD på flyet, og etter ankomst til Afghanistan utbetales 10 000 kroner per person. Dette gjelder alle tvangsreturnerte, og er ikke knyttet opp mot deltakelse i kvalifiseringsprogram eller liknende (telefonsamtale med ansatt i UDIs returenhet, august 2017).

leieprisene i blant annet Kabul på grunn av redusert etterspørsel. Ifølge en FN-kilde (samtale i Kabul, mai 2017) har prisene igjen økt på grunn av det store antallet returnerte fra Pakistan.

En del bygger egne hus, enten på jord de har fått fra myndighetene, jord de har kjøpt eller på jord hvor eierskapet er uavklart. En stor andel av boligmassen i eksempelvis Kabul er uformell og det foreligger ikke dokumentasjon på eierskap. Returnerte som har penger, kan kjøpe land fra myndighetene eller private aktører, og på sikt kan de bygge eget hus.

I byene finnes hoteller og gjestehus (*guest house*) med ulike priser og standarder. Enkelte hoteller har svært høy standard og tilhører en høy prisklasse, selv etter vestlig målestokk. Andre hoteller har en mer beskjeden standard og ligger mye lavere i pris. Gjestehus er generelt billigere enn hoteller, har færre fasiliteter og gjestene deler bad og toalett (Embassy of the Islamic Republic of Afghanistan, Oslo u.å.).

I hele landet finnes et lavterskeltilbud som kan benyttes av sjåfører og andre reisende, dagarbeidere, gateselgere, ungdom, enslige menn og andre som ikke har permanent bopel i området. Det dreier seg om enkle, store rom hvor det serveres te og enkel, billig mat. I tillegg er det mulig å overnatte der for en billig penge. Ifølge Landinfos kilder er prisen mellom 30 og 100 afghani (tilsvarende mellom fire og tolv kroner) per natt. Den lokale betegnelsen er *chai khana*, på folkemunne kalles de *samawar*, som ifølge Landinfos kilder kan oversettes med *tea house*. I Kabul og de andre store byene er det mange slike chai khana, og hvis det er fullt et sted, er det mulig å få plass et annet sted. Det er ikke nødvendig å ha bekjente for å få innpass, og det er ikke uvanlig at gjestene kommer alene (samtale med ansatt i lokal forskningsinstitusjon i Kabul, mai 2017; e-post diplomatkilde, 2. juli 2017). Afghaneren og forskeren Hafizullah Emadi beskriver chai khana som en viktig møtested og arena for sosialisering (Emadi 2005, s. 135). Av den afghanske ambassaden i Oslo beskrives de slik:

The most typical characteristic of Afghan society are the Chai Khanas, or tea houses, which abound everywhere in the country. Often beautiful decorated, the Chai Khanas are the central gathering place for every town and village in Afghanistan (Embassy of the Islamic Republic of Afghanistan, Oslo u.å.).

Dette er en arena for menn, og det er antagelig ikke mulig for kvinner å oppholde seg eller overnatte i en chai khana.

Det er ifølge Landinfos kilder ikke lenger mulig å overnatte i moskeer. Myndighetene har ikke ordninger som yter kortsiktig bistand til personer eller familier som skal etablere seg på nytt sted. Personer som returnerer fra Europa får tilbud om midlertidig innkvartering (inntil to uker) på Jangalak mottakssenter i Kabul, som drives i regi av IOM.⁶

5.3 MULIGHET TIL Å BISTÅ FRA ANNET STED

I anbefaling til asyllandene av juni 2005, uttalte UNHCR at bistand og støtte fra nettverk er begrenset til de områdene hvor nettverkene fysisk er til stede (UNHCR 2005, s. 67). Landinfo mener at i tråd med den teknologiske utviklingen har geografi

⁶ UDI suspenderte midlertidig retursamarbeidet med IOM Kabul i februar 2016. I påvente av at UDI gjenopptar samarbeidet med IOM Kabul, er det inngått avtale med et privat advokatkontor om utbetaling av retur støtte og mottak av returnerte.

blitt mindre viktig for å bruke nettverkene. Som nevnt ovenfor er mobiltelefon blitt «allmannseie», og digitale kommunikasjonsmidler blir stadig mer vanlig, særlig i byene.

Penger kan overføres gjennom banksystemet, men det er ikke gitt at alle afghanere har bankkonto. Det gjelder særlig befolkningen på landsbygda. Tilliten til banker og banksystemet er lav i befolkningen (IOM 2014, s. 148). De som ikke kan eller vil benytte banksystemet, har mulighet til å sende penger gjennom et uformelt pengeoverføringssystem (*hawala*). Dette er et veletablert system for betaling og pengeoverføring over landegrenser som har stor tillit i befolkningen. En viss prosent av beløpet som sendes, betales som gebyr. Det kan formidles penger til hele landet, også til nærområdet Iran og Pakistan (samtale med lokalt ansatt ved vestlig ambassade i Kabul, april 2017).

6. REFERANSER

Skriftlige kilder

- AAN, dvs. Afghanistan Analysts Network (2016, april). *We knew they had no future in Kabul*. Kabul: AAN. Tilgjengelig fra <https://www.afghanistan-analysts.org/wp-content/uploads/2016/04/20160427FES-Migration-IVs-paper-Engl.pdf> [lastet ned 21. august 2017]
- Ahmadi, B. & Lakhani, S. (2016, januar). *The Forced Return of Afghan Refugees and Implications for Stability*. Washington D.C.: United States Institute of Peace. Tilgjengelig fra <https://www.usip.org/sites/default/files/PB199-The-Forced-Return-of-Afghan-Refugees-and-Implications-for-Stability.pdf> [lastet ned 7. august 2017]
- The Asia Foundation (2016). *A Survey of the Afghan People. Afghanistan in 2016*. Kabul: The Asia Foundation. Tilgjengelig fra http://asiafoundation.org/wp-content/uploads/2016/12/2016-Survey-of-the-Afghan-People_full-survey-Apr2017.pdf [lastet ned 27. juni 2017]
- Barfield, T. (2010). *Afghanistan. A cultural and political history*. New Jersey: Princeton University Press.
- Beall, J. & Schütte, S. (2006, august). *Urban livelihoods in Afghanistan*. Kabul: Afghanistan Research Evaluation Unit (AREU). Tilgjengelig fra http://eprints.lse.ac.uk/2902/1/Urban_livelihoods_in_Afghanistan.pdf [lastet ned 21. august 2017]
- Biljert van, M. (2016, 19. mai). *Deciding to leave Afghanistan: What happens after arrival in Europe*. Kabul: Afghanistan Analysts Network. Tilgjengelig fra <https://www.afghanistan-analysts.org/deciding-to-leave-afghanistan-3-what-happens-after-arrival-in-europe/> [lastet ned 2. august 2017]
- BuddeCom (2017, 22. mai). *Afghanistan – Telecoms, Mobile and Broadband – Statistics and Analyses*. Tilgjengelig fra <https://www.budde.com.au/Research/Afghanistan-Telecoms-Mobile-and-Broadband-Statistics-and-Analyses> [lastet ned 4. juli 2017]
- CIA, dvs. Central Intelligence Agency (sist oppdatert 1. august 2017). *The World Factbook – Afghanistan*. Washington D.C.: CIA. Tilgjengelig fra <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/af.html> [lastet ned 4. juli 2017]
- CSO, dvs. Central Statistics Organization (2017, mars). *Afghanistan Living Conditions. Survey 2016-17. Mid-term results – Highlights. April – September 2016*. Kabul: CSO. Tilgjengelig fra <http://cso.gov.af/Content/files/ALCS/ALCS%20Mid-termresult-Highlights%202016-17.pdf> [lastet ned 4. juli 2017]
- DRC, dvs. Danish Refugee Council & 4Mi, dvs. Mixed Migration Monitoring Mechanism Initiative (2017, februar). *Smuggling Networks*. København: DRC. Tilgjengelig fra <http://www.regionalmms.org/caswa/Regional%20Migration%20Trends%20February%202017.pdf> [lastet ned 4. august 2017]
- Dzamarija, M. T. & Sandnes, T. (2016). *Familieinnvandring og ekteskapsmønster 1990-2015*. Oslo: Statistisk sentralbyrå. Tilgjengelig fra <http://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/attachment/288305?ts=158f7f39e80> [lastet ned 31. juli 2017]
- EASO, dvs. European Asylum Support Office (2016a, januar). *Afghanistan. Security Situation*. Valletta: EASO. Tilgjengelig fra https://www.easo.europa.eu/sites/default/files/public/EASO-COI-Afghanistan_Security_Situation-BZ0416001ENN_FV1.pdf [lastet ned 23. august 2017]
- EASO (2016b) *Annual report on the situation of asylum in the European Union 2015*. Valletta: EASO. Tilgjengelig fra https://www.easo.europa.eu/sites/default/files/public/EN_%20Annual%20Report%202015_1.pdf [lastet ned 4. august 2017]

- EASO (2017). *Annual report on the situation of asylum in the European Union 2016*. Valletta: EASO. Tilgjengelig fra <https://www.easo.europa.eu/sites/default/files/Annual-Report-2016.pdf> [lastet ned 4. august 2017]
- Embassy of the Islamic Republic of Afghanistan, Oslo (u.å.). *Travel and Tourism*. Oslo: Embassy of the Islamic Republic of Afghanistan. Tilgjengelig fra <https://www.afghanistanembassy.no/travel-and-tourism/#travel-8> [lastet ned 19. august 2017]
- Echavez, C., Bagaporo, J., Pilongo, L. & Azadmanesh, S. (2014, desember). *Why do children undertake the unaccompanied journey?* Kabul: AREU. Tilgjengelig fra <http://www.unhcr.org/548ea0f09.pdf> [lastet ned 1. august 2017]
- Emadi, H. (2005). *Culture and Customs of Afghanistan*. Westport: Greenwood Press.
- Ferris-Rotman, A. (2012, 8. mars). Afghanistan opens first women-only internet café. *Reuters*. Tilgjengelig fra <http://www.reuters.com/article/us-afghanistan-women-internet-idUSBRE8270X520120308> [lastet ned 4. juli 2017]
- Gladwell, C., Bowerman, E., Norman, B., Dickson, S. & Ghafoor, A. (2016, april). *After return. Documenting the experiences of young people forcibly removed to Afghanistan*. London: Refugee Support Network. Tilgjengelig fra http://www.refugeesupportnetwork.org/sites/default/files/files/After%20Return_RSN_April%202016.pdf [lastet ned 2. august 2017]
- HRW, dvs. Human Rights Watch (2013). *Unwelcome Guests*. New York: HRW. Tilgjengelig fra https://www.hrw.org/sites/default/files/reports/iran1113_forUpload_0.pdf [lastet ned 2. august 2017]
- IOM, dvs. International Organization for Migration (2016). *Country Fact Sheet*. Kabul: IOM. Tilgjengelig fra http://germany.iom.int/sites/default/files/ZIRF_downloads/2016/Afghanistan_CFS_2016_EN.pdf [lastet ned 28. august 2017]
- IOM (2014). *Afghanistan. Migration Profile*. Kabul: IOM. Tilgjengelig fra https://publications.iom.int/system/files/pdf/mp_afghanistan_0.pdf [lastet ned 1. august 2017]
- IOM (2017). *Return of Undocumented Afghans from Pakistan and Iran. 2016 Overview*. Kabul: IOM. Tilgjengelig fra <https://drive.google.com/file/d/0B6owQSRCTIGYd2x4eUxLMzNMX2s/view> [lastet ned 8. august 2017]
- ILO, dvs. International Labour Organization (2012, mai). *Time to move to sustainable jobs*. Kabul: ILO. Tilgjengelig fra http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---asia/---ro-bangkok/documents/publication/wcms_182253.pdf [lastet ned 2. august 2017]
- Johnson, C. & Leslie, J. (2004). *Afghanistan – The mirage of peace*. New York: Zed Books Ltd.
- Landinfo (2014, 5. juni). *Afghanistan: Ekteskap*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra http://www.landinfo.no/asset/2899/1/2899_1.pdf [lastet ned 27. juni 2017]
- Landinfo (2016, 3. oktober). *Hazaraer og afghansk opprørsbevegelse*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra http://www.landinfo.no/asset/3482/1/3482_1.pdf [lastet ned 3. august 2017]
- Larsen, J. H. (2014, 13. februar). Sterkt foredrag! *Salangen-Nyheter*. Tilgjengelig fra <http://www.salangen-nyheter.com/sterkt-foredrag.5417567.html> [lastet ned 21. august 2017]
- Minority Rights Group International (u.å.a). *Afghanistan – Pashtuns*. London: Minority Rights Group International. Tilgjengelig fra <http://minorityrights.org/minorities/pashtuns/> [lastet ned 7. august 2017]
- Minority Rights Group International (u.å.b). *Afghanistan – Tajiks*. London: Minority Rights Group International. Tilgjengelig fra <http://minorityrights.org/minorities/tajiks/> [lastet ned 22. august 2017]

- Monsutti, A. (2005). *War and Migration*. London & New York: Routledge.
 - Mousavi, S. A. (1998). *The Hazaras of Afghanistan. An Historical, Cultural, Economic and Political Study*. Richmond: Curzon Press.
 - Nicolini, A. (2013, 6. august). *Safar ba London: Afghan Youths in the move*. Kabul: Afghanistan Analysts Network. Tilgjengelig fra <https://www.afghanistan-analysts.org/safar-ba-london-afghan-youths-on-the-move/> [lastet ned 3. juli 2017]
 - Radio Free Europe (2017, 1. august). RFE/RL's Afghan Service: Radio Azadi. *Radio Free Europe*. Tilgjengelig fra <https://pressroom.rferl.org/p/6122.html> [lastet ned 21. august 2017]
 - Saify, K. & Saadat, M (2011, 9. juni). *Consanguineous marriages in Afghanistan*. US National Library of Medicine. Tilgjengelig fra <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/21729362> [lastet ned 21. august 2017]
 - Samuel Hall (2014). *Urban Poverty Report. A study of poverty, food insecurity and resilience in Afghan cities*. Kabul: Samuel Hall. Tilgjengelig fra <http://samuelhall.org/REPORTS/DRC%20PIN%20Urban%20Poverty%20Report.pdf> [lastet ned 3. august 2017]
 - Sandnes, T. & Henriksen, K. (2014). *Familieinnvandring og ekteskapsmønster 1990-2012*. Oslo: Statistisk sentralbyrå. Tilgjengelig fra <https://www.ssb.no/en/befolkning/artikler-og-publikasjoner/attachment/169323?ts=149f594d848> [lastet ned 31. juli 2017]
 - Smith, D. J. (2009, februar). *Decisions, Desires and Diversity: Marriage Practices in Afghanistan*. Kabul: Afghanistan Research and Evaluation Unit. Tilgjengelig fra <https://areu.org.af/wp-content/uploads/2016/01/905E-Marriage-Practices-IP-web.pdf> [nedlastet 23. august 2017]
 - TI, dvs. Transparency International (2017). *Corruption Perception Index 2016*. Berlin: TI. Tilgjengelig fra https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2016 [lastet ned 19. august 2017]
 - UDI, dvs. Utlendingsdirektoratet (u.å.). *Assistert retur til Afghanistan*. Oslo: UDI. Tilgjengelig fra <https://www.udi.no/retur/sok-om-assistert-retur/assistert-retur-til-afghanistan/> [lastet ned 7. august 2017]
 - UNAMA & OHCHR (2013, desember). *A Way to Go: An Update on Implementation of the Law on Elimination of Violence against Women in Afghanistan*. Kabul: UNAMA & OHCHR. Tilgjengelig fra https://unama.unmissions.org/sites/default/files/unama_evaw_law_report_2013_revised_on_16_dec_2013.pdf [lastet ned 19. august 2017]
 - UNHCR, dvs. United Nations High Commissioner for Refugees (2005, juni). *Update on the Situation in Afghanistan and International Protection Considerations*. Genève: UNHCR.
- Ikke tilgjengelig på internett.
- The World Bank (u.å.a). *Personal remittances, received (% of GDP)*. Washington D.C.: The World Bank Group. Tilgjengelig fra <http://data.worldbank.org/indicator/BX.TRF.PWKR.DT.GD.ZS?locations=AF> [lastet ned 31. juli 2017]
 - The World Bank (u.å.b). *Personal remittances (current US)*. Washington D.C.: The World Bank Group. Tilgjengelig fra <http://data.worldbank.org/indicator/BX.TRF.PWKR.CD.DT?end=2015&locations=AF&start=2008&view=chart> [lastet ned 31. juli 2017]
 - The World Bank (u.å.c). *GDP per capita (current US)*. Washington D.C.: The World Bank. Tilgjengelig fra <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=AF> [lastet ned 4. august 2017]

Muntlige kilder

- Ansatt i UDIs returenhet, telefonsamtale 7. august 2017.
- Arne Strand, forsker ved Chr. Michelsens Institutt. Seminar i Landinfo 29. november 2013.
- Direktør for nyhetsbedrift, samtale i Kabul 18. april 2016.
- Diplomatkilde, e-post 31. august 2016.
- Diplomatkilde, e-post 2. april 2017.
- Diplomatkilde, e-post 2. juli 2017.
- Diplomatkilde, e-post 7. juli 2017.
- Representant for lokal forskningsinstitusjon, samtale i Kabul 4. mai 2017.
- Representant for lokal tenketank, samtale i Kabul mai 2017.
- Representant for internasjonal organisasjon, samtale i Kabul 2. mai 2017.
- Lokalt ansatt ved vestlig ambassade, samtale i Kabul 30. april 2017.
- Lokal journalist fra Nangarhar, samtale i Kabul 30. april 2016.
- Lokalt ansatt i NGO, samtale i Kabul 2. mai 2017.
- Lokalt ansatt i en FN-organisasjon, samtale i Kabul 1. mai 2017.
- Tidligere afghansk politiker, samtale i Kabul 20. april 2016.